

PREPORUKE U VEZI SA OČUVANJEM I PRISTUPOM DOKUMENTARNOJ BAŠTINI, UKLJUČUJUĆI I ONU U DIGITALNOM OBLIKU

UVOD

Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, održana u Parizu od 3. do 18. studenoga 2015.god., na svom 38. zasjedanju,

Uzimajući u obzir da dokumenti proizvedeni i sačuvani tijekom vremena, u svim svojim analognim i digitalnim oblicima kroz vrijeme i prostor, predstavljaju primarno sredstvo stvaranja i izražavanja znanja, utičući na sva područja civilizacije čovječanstva i njegov daljnji napredak,

također uzimajući u obzir da dokumentarna baština bilježi odvijanje ljudskih misli i događaja, evoluciju jezika, kultura, naroda i njihovog razumijevanja svijeta,

naglašavajući važnost dokumentarne baštine za promoviranje razmjene znanja za više razumijevanja i dijaloga, kako bi se promovirao mir i poštovanje slobode, demokracije, ljudskih prava i dostojanstva,

konstatirajući da evolucija dokumentarne baštine omogućuje interkulturalno obrazovanje i osobno oplemenjivanje, znanstveni i tehnološki napredak te je ključni resurs za razvoj,

uzimajući istovremeno u obzir da očuvanje i dugoročna dostupnost dokumentarne baštine podupire osnovne slobode mišljenja, izražavanja i informiranja kao ljudskih prava,

također uzimajući u obzir da univerzalni pristup dokumentarnoj baštini mora poštovati i legitimne interese nositelja prava i javni interes za njezino očuvanje i dostupnost,

prepoznajući da aspekti povijesti i kulture koji postoje u obliku dokumentarne baštine možda neće biti lako dostupni,

također prepoznajući da su tijekom vremena znatni dijelovi dokumentarne baštine nestali zbog prirodnih ili ljudskih katastrofa ili su postali nedostupni zbog brzih tehnoloških promjena, te ***naglašavajući*** da nepostojanje zakona sprječava memorijalne ustanove da se suprotstave nepovratnom gubitku i osiromašenju te baštine,

podsećajući da je, kao odgovor na ovaj izazov, UNESCO 1992. godine uspostavio program Memorija svijeta kako bi podigao svijest i zaštitio svjetsku dokumentarnu baštinu te osigurao njezinu univerzalnu i trajnu dostupnost,

uzimajući u obzir brzi razvoj tehnologije i izazov uspostavljanja modela i procesa za očuvanje objekata digitalne baštine, uključujući one složene, kao što su multimedijiska djela, interaktivna hipermedija, internetski dijalozi i dinamički objekti podataka iz složenih sustava, mobilni sadržaj i budući formati u nastajanju,

također uzimajući u obzir instrumente za postavljanje međunarodnih standarda i druge relevantne ugovore i izjave, kako je navedeno u Dodatku,

imajući na umu potrebu da države, zajednice i pojedinci poduzimaju odgovarajuće mjere za zaštitu, očuvanje, dostupnost i povećanje vrijednosti dokumentarne baštine,

odlučivši na svom 37. zasjedanju da bi ovo pitanje trebalo biti predmet Preporuke državama članicama, usvaja, ovog 17. studenoga 2015.godine, ovu Preporuku:

DEFINICIJE

Za potrebe ove Preporuke, **dokument** je objekt koji sadrži analogni ili digitalni informacijski *sadržaj* i *nosač* na kojem se nalazi. Može se sačuvati i obično se može premjestiti. Sadržaj se može sastojati od znakova ili kodova (kao što je tekst), slika (statične ili pokretne) i zvukova koji se mogu kopirati ili premjestiti. Nosač može imati važne estetske, kulturne ili tehničke kvalitete. Odnos između sadržaja i nosača može varirati od slučajnog do integralnog.

Dokumentarna baština obuhvata one pojedinačne dokumente – ili skupine dokumenata – od značajne i trajne vrijednosti za zajednicu, kulturu, državu ili čovječanstvo uopćeno, a čije bi propadanje ili gubitak značilo štetno osiromašenje. Značaj ove baštine može postati jasan tek s vremenom. Svjetska dokumentarna baština od globalne je važnosti i predstavlja odgovornosti za svakoga te bi je trebalo u potpunosti očuvati i zaštititi za svakoga, uz dužno poštovanje i priznavanje kulturnih običaja i praksi. Svima bi trebala biti trajno dostupna i nesmetano ponovno korištena. Pruža sredstva za razumijevanje društvene, političke, kolektivne kao i lične povijesti. Može pomoći u podupiranju dobrog upravljanja i održivog razvoja. Za svaku državu, njeno dokumentarno nasljeđe odražava njeno sjećanje i identitet, te tako doprinosi određivanju njenog mjesta u globalnoj zajednici.

Memorijalne ustanove mogu uključivati, ali nisu ograničene na arhive, knjižnice, muzeje i druge obrazovne, kulturne i istraživačke organizacije.

1. IDENTIFIKACIJA DOKUMENTARNE BAŠTINE

- 1.1 Države članice se potiču da podrže svoje memorijalne ustanove u uspostavljanju politike odabira, prikupljanja i očuvanja istraživanjem i savjetovanjem, vođene međunarodno uspostavljenim i definiranim standardima koji se odnose na dokumentarnu baštinu na njihovim teritorijima. Dokumentima, fondovima i zbirkama treba upravljati na način koji osigurava njihovo očuvanje i dostupnost tijekom vremena, te dodjeljuje načine otkrivanja, uključujući katalogizaciju i metapodatke.
- 1.2 Memorijalne ustanove bi trebale razviti politike, mehanizme i kriterije za odabir, stjecanje i poništavanje odabira dokumentarne baštine u suradnji sa civilnim društvom, uzimajući u obzir ne samo ključne dokumente već i njihov kontekstualni materijal, uključujući društvene medije. Kriteriji odabira moraju biti nediskriminirajući i jasno definirani. Odabir također mora biti neutralno uravnotežen s obzirom na polja znanja, umjetničke izraze i povijesna razdoblja. Zbog njihove inherentno privremene prirode, odluke koje se tiču očuvanja digitalnih dokumenata možda će morati biti donesene u trenutku stvaranja ili prije toga.
- 1.3 Države članice se potiču da identificiraju specifičnu dokumentarnu baštinu čiji je opstanak u potencijalnoj ili neposrednoj opasnosti i skrenu na nju pažnju nadležnih organa koji mogu poduzeti odgovarajuće mjere očuvanja. Trebali bi podupirati i jačati svoje relevantne memorijalne ustanove i, gdje je praktično i prikladno, poticati istraživačke zajednice i privatne vlasnike da se brinu za vlastitu dokumentarnu baštinu u javnom interesu. Jednako tako, javne i privatne ustanove trebaju osigurati stručnu brigu za dokumente koje same izrađuju.
- 1.4 Države članice trebale bi poticati identifikaciju i nominaciju značajne dokumentarne baštine u nacionalne, regionalne ili međunarodne registre Memorije svijeta kao sredstvo podizanja svijesti.
- 1.5 Države članice su pozvane da prema potrebi razviju programe obuke i izgradnje kapaciteta kako bi se osigurala identifikacija, očuvanje i pristup dokumentarnoj baštini.

2. OČUVANJE DOKUMENTARNE BAŠTINE

- 2.1 Očuvanje dokumentarne baštine obuhvata tehnike, tretmane, postupke i tehnologije bilo koje prirode, preventivne i popravne, s ciljem očuvanja dokumenata i informacija sadržanih u njima.
- 2.2 Očuvanje je proces koji je u tijeku i zahtijeva upravljanje i analognim i digitalnim objektima i može se poboljšati znanjem, tehnologijom i znanošću. Analogne nosače treba zadržati ako imaju stalnu vrijednost kao autentični originali, artefakti ili objekti koji nose informacije. U slučaju digitalnih dokumenata, djelovanje i intervencija poželjni su od trenutka stvaranja i stjecanja, kako bi se optimiziralo dalje upravljanje, smanjili troškovi i pravilno upravljalo uključenim rizicima. Treba dalje poticati suradnju između vlada, memorijalnih ustanova i privatnog sektora.
- 2.3 Principi trebaju biti vodeći u sprovođenju mjera očuvanja, cjelovitosti, autentičnosti i pouzdanosti. Konkretno mjere i radnje trebaju slijediti međunarodno zakonodavstvo i preporuke, smjernice, najbolju praksu i standarde koje su razvile ili podržale memorijalne ustanove. Program Memorija svijeta trebao bi pružiti platformu za promoviranje standarda i razmjenu najboljih praksi.
- 2.4 Države članice se potiču da razviju mjere i politike za podizanje svijesti i izgradnju kapaciteta kao ključnu komponentu očuvanja, uključujući promoviranje istraživanja, kao i obuku stručnjaka za dokumentarnu baštinu i osiguravanje objekata za to. One bi trebale obuhvatiti najbolju praksu, postojeće i nove tehnologije, forenzičke vještine i osnovne kompetencije u relevantnim učenjima, znanosti, tehnologiji i inženjeringu, čime se podiže svijest o hitnosti pravodobne akcije očuvanja u okruženju koje se stalno mijenja.

- 2.5 Postojanje mogućih legitimnih ograničenja pristupa bilo kojem dijelu dokumentarne baštine ne bi trebalo spriječiti ili ograničiti mogućnost memorijalnih ustanova da poduzmu radnje za očuvanje. Države članice se pozivaju da uzmu u obzir ovo razmatranje tijekom sprovođenja ove preporuke i kroz ažuriranje svog relevantnog domaćeg zakonodavstva.
- 2.6 Države članice koje u svojim memorijalnim ustanovama čuvaju zbirke koje potiču iz drugih država, ili su od značaja za druge države, potiču se da dijele digitalne programe i preslike takve baštine s dotičnim strankama.
- 2.7 Države članice trebale bi poticati dosljednost najbolje prakse i standarda očuvanja u svim memorijalnim ustanovama, uključujući upravljanje rizikom, kao što je degradacija i krađa dokumenata, te ulagati u odgovarajuću tehničku infrastrukturu. To može uključivati nacionalnu koordinaciju i dijeljenje zadataka među memorijalnim ustanovama, na temelju njihovih postojećih uloga, mogućnosti i odgovornosti.
- 2.8 Države članice se potiču da podrže sudjelovanje memorijalnih ustanova u razvoju međunarodnih standarda za očuvanje. Države članice su nadalje pozvane da potaknu memorijalne ustanove da se povežu s odgovarajućim strukovnim udrugama kako bi poboljšale i podijelile svoje tehničko znanje te doprinijele stalnom razvoju međunarodnih standarda.
- 2.9 Države članice pozvane su da podrže razvoj akademskih nastavnih planova i programa za digitalno očuvanje, kao i aktivnosti umrežavanja na nacionalnom, regionalnom i međunarodnoj razini za djelotvornije sprovođenje programa Memorija svijeta i promoviranje razmjene iskustava među državama članicama UNESCO-a na temelju modela najbolje prakse.

3. PRISTUP DOKUMENTARNOJ BAŠTINI

- 3.1 Države članice se potiču osigurati odgovarajuće zakonodavne okvire za memorijalne ustanove i osiguraju njihovu potrebnu nezavisnost u očuvanju i pružanju pristupa dokumentarnoj baštini, kako bi se održalo povjerenje javnosti u opseg odabranog materijala i način na koji se čuva. Omogućavanje pristupa vidljiv je dokaz i opravdanje za javne izdatke za očuvanje.
- 3.2 Države članice se pozivaju promovirati i olakšati maksimalno inkluzivan pristup i korištenje dokumentarne baštine osnaživanjem memorijalnih ustanova da pruže točne i ažurne kataloge i pomoć pri pronalaženju, pravične usluge pristupa izvornim dokumentima od osobe do osobe, ako je potrebno za istraživanje, internetske publikacije i portale, elektronski i digitalizirani sadržaj, koristeći međunarodne standarde najbolje prakse. Države članice se nadalje potiču da podrže memorijalne ustanove u razvoju međunarodnih standarda za pristup i korištenje, koristeći priznate standarde koji podržavaju interoperabilnost. Kad god je to moguće, sadržaj treba biti strukturirani, strojno čitljiv i poveziv.
- 3.3 Putevi za pružanje pristupa dokumentarnoj baštini umnožavaju se rastom informacijskih i komunikacijskih tehnologija i razvojem globalnih mreža među memorijalnim ustanovama i njihovim partnerima. Države članice trebale bi poticati i podržavati razvoj programa za informiranje, uključujući izložbe, putujuće prezentacije, radijske i televizijske programe, publikacije, potrošačke proizvode, online streaming, društvene medije, predavanja, obrazovne programe, posebne događaje i digitalizaciju sadržaja za preuzimanje.
- 3.4 Programi za pristup dokumentarnoj baštini mogu se olakšati partnerstvima, uključujući javno-privatna partnerstva. Države članice su pozvane da potiču takve aranžmane ako su odgovorni i pravedni.
- 3.5 Tamo gdje su ograničenja pristupa dokumentarnoj baštini nužna radi zaštite privatnosti, ljudske sigurnosti, sigurnosti, povjerljivosti ili iz drugih legitimnih razloga, ona trebaju biti jasno definirana i navedena te moraju imati ograničeno trajanje. Ona bi trebala biti podržana odgovarajućim nacionalnim zakonodavstvom ili regulativom, uključujući mehanizme žalbe protiv takvih odluka.
- 3.6 Pri ažuriranju ili donošenju novog zakonodavstva koje utiče na pristup dokumentarnoj baštini, države članice trebale bi razmotriti potrebu za maksimiziranjem takvog pristupa uz poštovanje legitimnih interesa nositelja prava. Države članice se potiču da prošire ovaj javni pristup na zemlje s kojima dijele povijesnu dokumentarnu baštinu.

- Države članice pozivaju se da poboljšaju vidljivost i dostupnost svoje dokumentarne baštine kroz aktivnosti informiranja javnosti i publikacije programa Memorija svijeta prema potrebi, pri čemu je ulaganje u digitalizaciju sadržaja za potrebe pristupa sada jedna od ključnih komponenti. Države članice trebale bi podržati i promovirati pristup javnom domenu i, gdje god je to moguće, poticati korištenje rješenja javnog licenciranja i otvorenog pristupa.
- 3.7

4. MJERE POLITIKE

- 4.1 Države članice se pozivaju da svoju dokumentarnu baštinu smatraju neprocjenjivim bogatstvom i da tu perspektivu primijene u nacionalnom zakonodavstvu, razvojnim politikama i programima. Nadalje se potiču da prepoznaju dugoročnu potrebu za novim ulaganjem u očuvanje različitih vrsta originala u analognom formatu, u digitalnu infrastrukturu i vještine te da adekvatno opreme memorijalne ustanove.

- 4.2 U isto vrijeme, u kontekstu svojih državnih politika za baštinu, države članice se potiču da zauzmu globalni pogled na potrebe memorijalnih ustanova, van praktičnosti infrastrukture, i potiču se logična partnerstva i dijeljenje troškova s drugim subjektima u uspostavljanju zajedničkih objekata, procesa i usluga.
- 4.3 Privatne i lokalne ustanove i pojedinci koji posjeduju vrijedne zbirke trebaju javno ohrabrenje i podršku, kao i odgovarajuću vidljivost u nacionalnim direktorijima.
- 4.4 Države članice trebale bi poboljšati pristup dokumentarnoj baštini poticanjem razvoja novih oblika i alata obrazovanja i istraživanja o dokumentarnoj baštini i njihovoj prisutnosti u javnom domenu.
- 4.5 Zakonodavstvom i politikom države članice se potiču da u participativnom pristupu stvore stabilno, poticajno okruženje koje će sponzore, fondacije i druge vanjske strane potaknuti da pruže podršku memorijalnim ustanovama te da, sa njima, ulažu u očuvanje, dostupnost i korištenje dokumentarne baštine u javnom interesu.
- 4.6 Države članice se potiču da povremeno preispituju zakone o autorskim pravima i režime obaveznog primjerka kako bi osigurali njihovu potpunu učinkovitost, uz ograničenja i izuzetke, za očuvanje i pristup dokumentarnoj baštini u svim njenim oblicima. Učinkovitost bi također imala koristi od jačanja i usklađivanja zakonodavstva i usklađivanja politika među državama članicama.
- 4.7 Tamo gdje očuvanje i pristup dokumentarnoj baštini zahtijeva korištenje softvera ili druge vlasničke tehnologije koja nije obuhvaćena izuzecima od autorskih prava, države članice se pozivaju da omoguće pristup vlasničkim kodovima, ključevima i otključanim verzijama tehnologije na neprofitnoj osnovi.
- 4.8 Kako bi se olakšala optimalna razmjena podataka, države članice trebale bi poticati razvoj i korištenje međunarodno priznatog softvera otvorenog koda i standardiziranih interfejsa za upravljanje digitalnom dokumentarnom baštinom te tražiti suradnju programera softvera i hardvera prilikom izdvajanja podataka i sadržaja iz vlasničkih tehnologija. Isto tako, njihove memorijalne ustanove trebale bi težiti međunarodnoj standardizaciji i međusobnoj zamjenjivosti kataloških metoda i standarda.
- 4.9 Države članice su pozvane da podrže i razviju politike i inicijative koje utiču na dokumentarnu baštinu, uključujući praćenje statusa dokumentarne baštine upisane u registre Memorije svijeta.
5. Države članice se potiču da doprinesu izgradnji sinergije između programa Memorije svijeta i drugih programa baštine kako bi se osigurala daljnja koherentnost djelovanja.
- 5.1

NACIONALNA I MEĐUNARODNA SURADNJA

- 5.2 S obzirom na potrebu za pojačanjem nacionalne i međunarodne suradnje i razmjene, posebno kroz udruživanje ljudskih i materijalnih resursa za pomoć istraživanju te zaštitu i očuvanje dokumentarne baštine, države članice trebale bi podupirati razmjenu istraživačkih podataka, publikacija i informacija; obuku i razmjenu stručnog osoblja i opreme. Trebale bi promovirati organizaciju sastanaka, studijskih tečajeva i radnih skupina o određenim temama, kao što su katalogizacija, upravljanje rizikom, identifikacija ugrožene dokumentarne baštine i suvremena istraživanja.
- 5.3 Države članice trebale bi poticati suradnju s međunarodnim i regionalnim strukovnim udruženjima, ustanovama i organizacijama koje se bave očuvanjem i pristupom dokumentarnoj baštini, s ciljem sprovođenja bilateralnih ili multilateralnih istraživačkih projekata i objavljivanja smjernica, politika i modela najbolje prakse.
- 5.4 Države članice su pozvane da olakšaju razmjenu kopija dokumentarne baštine između zemalja, koje se odnose na njihovu vlastitu kulturu, zajedničku povijest ili baštinu, te druge identificirane dokumentarne baštine, posebno zbog njihove zajedničke i isprepletene povijesti ili u okviru rekonstitucije rasutih izvornih dokumenata, prema potrebi, koji su bili predmet rada na očuvanju u drugoj zemlji. Razmjena kopija neće imati nikakvih implikacija na vlasništvo nad originalima.
- 5.5 Prema svojim najboljim mogućnostima, države članice bi trebale poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi zaštitile svoju dokumentarnu baštinu od svih ljudskih i prirodnih opasnosti kojima je izložena, uključujući rizike koji proizlaze iz oružanih sukoba. Isto tako, trebale bi se suzdržati od radnji koje bi mogle oštetiti dokumentarnu baštinu ili umanjiti njezinu vrijednost ili onemogućiti njezino širenje ili korištenje, bilo da se ona nalazi na teritoriji jedne države članice ili na teritoriji drugih država.
- 5.6 Države članice se potiču da se uključe u međunarodnu suradnju kako bi zaštitile ugroženu dokumentarnu baštinu digitalizacijom ili drugim sredstvima nakon zahtjeva druge države članice.

Države članice su pozvane da ojačaju svoju suradnju s programom Memorija svijeta, putem svojih memorijalnih ustanova, osnivanjem nacionalnih odbora i registara Memorije svijeta, kada se to smatra prikladnim.

Opća konferencija preporučuje da države članice trebaju primijeniti gorenavedene odredbe koje se tiču očuvanja i pristupa dokumentarnoj baštini poduzimanjem bilo kakvih zakonodavnih ili političkih mjera ili drugih koraka koji bi mogli biti potrebni, u skladu s ustavnom praksom svake države, kako bi to stupilo na snagu, unutar svojih teritorija prema načelima, mjerama i normama navedenim u ovoj Preporuci.

Opća konferencija preporučuje državama članicama da ovu Preporuku predstavljaju nadležnim vlastima i tijelima.

Opća konferencija preporučuje da je države članice izvijeste, do datuma i na način koji ona odredi, o radnjama koje su poduzele da provedu ovu Preporuku.

DODATAK

Međunarodni instrumenti zaštite elemenata dokumentarne baštine:

I. UNESCO-ve konvencije i preporuke

Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (1954);
Konvencija o mjerama za zabranu i sprječavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima (1970);
Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972);
Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (2003);
Konvencija o zaštiti i promoviranju raznolikosti kulturnih izraza (2005);
Preporuka za zaštitu i očuvanje pokretnih slika (1980);
Preporuka o promoviranju i korištenju višejezičnosti i univerzalnog pristupa kibernetičkom prostoru (2003);
Povelja o očuvanju digitalne baštine (2003).

II. Deklaracije i drugi dokumenti

Univerzalna deklaracija o arhivima (2010) koju je prihvatio Međunarodni arhivski savjet (ICA), a potvrdila 36. sjednica Opće konferencije UNESCO-a (2011);

Varšavska deklaracija: „Kultura – sjećanje – identiteti” (2011);

Moskovska deklaracija o očuvanju digitalnih informacija (2011), koju je usvojila Međunarodna konferencija „Očuvanje digitalnih informacija u informacijskom društvu: problemi i perspektive”, u organizaciji UNESCO-ovog programa Informacija za sve (IFAP);

UNESCO/UBC Vancouverska deklaracija “Memorija svijeta u digitalnom dobu: digitalizacija i očuvanje” (2012);

Izjava IFLA-e (Međunarodne federacije bibliotekarskih udruga i ustanova) o knjižnicama i intelektualnoj slobodi (1999).

Mataatua deklaracija o kulturnim i intelektualnim pravima vlasništva domorodačkih naroda iz 1993. god.

Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda iz 2007. god.

III. Međunarodni ugovori

Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela (posljednji put izmijenjena 1979. god.)

Univerzalna konvencija o autorskim pravima (1952);

Međunarodna konvencija za zaštitu izvođača, proizvođača fonograma i organizacija za radiodifuziju (1961).